

■ ■ ■ AZ ELSŐ GONDOLATOKTÓL... ■

AMATŐR TÁRSULAT SZÜLETIK

Tegyük fel, hogy néhány ember találkozik valahol, például egy művelődési házban vagy egy tanteremben, esetleg valakinél otthon, a nappaliban, és színházat akarnak csinálni. Talán azért szeretnék ezt tenni, mert a rivalda gondúzó mámorát vágyják, vagy mondjuk azért, hogy kizökkenjenek a mindennapok taposómalmából. Az is előfordulhat, hogy tartalmas mondanivaló vagy egy kristályos koncepció lappang valahol valakiben. Ki tudja, hogy milyen indíttatásból verődhet össze egy ilyen maroknyi csapat, mi késztheti őket arra, hogy színházi előadást akarjanak létrehozni. Elfelejtik azt, hogy a létszámuk évről évre csökken, hogy egyre kevesebb a fiatal „mozgatórugó”, elfelejtik minden szomorúságukat és nyomorukat, csak az lebeg szemük előtt, hogy játszani akarnak, játszaniuk kell, mert a játék, a színház a lételemük, a feladatuk és a küldetésük.

Képzletünkben adva van hát egy kicsiny amatőr társulat, amelynek tagjai eldöntötték, hogy létrehoznak egy színházi produkciót. De kérdés, hogy mit. Mitől függ ez? Attól, hogy mit játszottak tavaly? Annak a szellemi folytatása legyen vajon? Vagy egy egészen más műfajú szöveget kellene műsorra tűzni? Hogyan és honnan lehet szöveget találni? Vajon mi a közönségük elvárása, és figyelembe kell-e azt venniük? Hányan vannak a csapatban? Mindenki játszon? Vagy esetleg új tagokat kellene toborozniuk? Honnan és hogyan található új színjátszókat? Ki rendezzen? Milyen legyen, milyen lehet a szereposztás? És – természetesen – honnan lehet pénzt szerezni az előadásra? Nem valószínű, hogy egyszerre zúdul a csapat nyakába a fenti kérdésözo, de biztos, hogy apránként mindezzel szembesülniük kell majd (és ez csak töredéke a munkafolyamat során felmerülő kérdéseknek). Az ilyen és az ehhez hasonló kérdések és válaszok ágyaznak meg a születendő előadásnak. Az, hogy milyen úton jut el ez a csoport az ötlettől a bemutatóig, igen változatos lehet, hiszen számtalan döntés befolyásolja az előadás végső változatát.

Kíséreljük meg egy ilyen képzeletbeli kis csoporttal együtt végigvergődni magunkat egy előadás létrejöttének minden pillanatán, a gondolat megfogásától egészen a produkció megszületéséig. Így ízelítőt kaphatunk az amatőr színjátszás varázsából, rálehetünk számos buktatójára, és szembeülniük sok gyakorta felvetődő kérdéssel és problémával.

JÁTÉK ÉS SZÍNJÁTÉK

A színészek játszani szeretnének, de ha ezt a csapat csak a saját kedvére és élvezetére cselekszi – nem törődve azzal, hogy ez milyen hatást gyakorolhat a nézőre, sőt nem is nekik szánva játékukat –, akkor ez megmarad

önmagának: *játéknak*. A játék abban a pillanatban alakul át *színházzá*, amikor társul a harmadik tényező: a néző. Ebben a pillanatban az előadás felelőssége megnövekszik, hiszen már nemcsak a saját kedvükre játszanak a színészek, hanem hatni kívánnak a közönségükre is.

„Kapcsolatok az előadáson: színész–téma–közönség. A próbákon színész–téma–rendező. A legkorábbi kapcsolat: rendező–téma–tervező” – mondja Peter Brook. A színházi előadás három tényezőt feltételez: *alkotókat* (szövegíró, rendező, színészek), *alkotást* (ez maga a színész és az általa megvalósított cselekmény) és nem utolsó sorban a *befogadót* (közönség). Amennyiben egy előadásnak nincs közönsége, az nem tekinthető színháznak, ugyanakkor, ha egy előadást már akár egyetlen néző is néz, máris színházról beszélhetünk. Ennek értelmében nagyon fontos meghatározni, azaz tudatosítani, hogy kikkel, milyen céllal és kiknek, milyen céllal mutatjuk be majd a produkciót. Ha ezzel tisztában vagyunk, akkor nekiláthatunk szöveget keresni.

AZ AMATŐR RENDEZŐ

Szöveget kell találni, azonban ki lesz az, aki megtalálja a legmegfelelőbb textust? Vajon közösen keressék? Erre igen ritkán van példa. Esetleg a művelődési egyesület elnöke néz utána egy megfelelő színműnek? Előfordul. Leggyakrabban a társulat rendezője az, aki a drámát felkutatja és kiválasztja. Ám ha nincs a csapatnak állandó rendezője, akkor ki rendezzen? A társulat egyik színésze? Ez gyakran megesik, de az is elképzelhető, hogy az együttes vendégrendezőt hív. Kivételes érték, ha egy amatőr társulat saját soraiban talál egy tehetséges, debütáló, elsőmunkás rendezőre, akinek segítségével egy élvezetes munkafolyamat során kitűnő előadás születhetik meg.

Tehát: lehet, hogy megvan a szöveg, és keresni kell hozzá egy rendezőt, de lehet, hogy megvan a rendező, aki keres egy szöveget. Azonban az is előfordulhat, hogy kellene egy rendező, aki majd ajánl szövegeket is... De hogyan megtalálni ezt a rendezőt? Ki rendezhet? Milyen tulajdonságokkal és tudással kell rendelkeznie? Ezt nem egyszerű megválaszolni.

Kezdjük talán ott, hogy a színházban nincs egyenjogúság. Hierarchia van. Olyan hierarchia, amelynek a csúcán a rendező áll, vagyis mindenkinek el kell ismernie az ő fennhatóságát – akár idősebb, akár fiatal, akár tapasztaltabb színész vagy rendező, akár kezdő. Mindenki, aki vállalkozik arra, hogy részt vesz a munkában, el kell, hogy fogadja a rendező instrukcióit. Ez nem jelenti azt, hogy mindenben gondolkodás nélkül egyet kell értenie vele, és papagáj módjára végrehajtani az utasí-

tásait – hiszen kreatív és építő jellegű vitákra mindig szükség van – ám lényeges, hogy a vita végén az utolsó szót a rendező mondja ki. Nem jó, ha a rendező nem nyitott a vitákra, hanem diktátorként „uralkodik”, mert így a színészek számára az alkotófolyamat sokkal kevésbé izgalmas, inspiráló és felemelő. Ekkor munkájuk gyümölcse nem teljesedhet ki, sőt az előadás is bizonyosan veszít értékéből, és nem lesz több végrehajtott utasítások egyvelegénél.

A színházi előadás sok ember együttalkotásának eredménye, amely egy belső hierarchiában valósul meg, de ez a hierarchia nem kényszerű rezsim. Közös alkotói szándékot – és ne felejtjük: önfegyelmet – feltételez. A rendező legyen az *úr a házban*, mindenki ismerje el az autoritását – ugyanakkor a rendező legyen *nyitott* minden véleményre, és saját megítélése szerint fogadja azokat el. Többnyire ő az, aki *szöveget keres*, és aki *átlátja*, hogy milyen előadásra van szüksége a társulatnak és a közönségnek. Tudja, hogy az adott körülmények között milyen az építő jellegű és színvonalas előadás. Tudnia kell, hogy milyen technikai feltételek között alkothat, és többnyire ő az, aki az előadás *producere* is – vagyis ő kutatja fel az anyagi forrásokat, azaz ő hajtja fel a szükséges pénzt. Mindezek mellett jó, ha a rendező kitűnő *szervező* is.

És ez még távolról sem minden. Igen hasznos, ha a rendező rendelkezik színészi tapasztalattal, így tisztában van vele, hogy milyen elvárásai lehetnek, milyen feladatot róhat egy-egy színészre, milyen eszközökkel élhet a színész, hogy a kívánt hatást elérje, hogy a megformált jellem, a figura „hű” és hiteles legyen. A rendezőnek önmagában (képzeletben) minden egyes szerepet el kell játszania, mindegyikkel azonosulnia kell, mindegyikhez szükséges színészi eszközöket ismernie kell: tehát a rendező *színész* is egy kicsit.

A szöveg kiválasztását követően a rendező az, aki szükség esetén a dráma szövegét átalakítja – azaz csapathoz, a külső feltételekhez/körülményekhez és a saját koncepciójához igazítja: pl. kihúz belőle egy szereplőt vagy összevon két figurát, de lehet, hogy hozzáír egy újabb szereplőt, helyszíneket von össze, rövidíti a dialógusokat stb. – tehát *dramaturg* is.

A próbafolyamat során átlátja egy-egy adott szereplő jellemét, azt a színésznek elmondja, indokolja a szereplők tetteit, vágyait, érzéseit – emellett a színész személyiségét is ismernie kell, és a figura elemzését ennek szellemében kell megalkotnia és tolmácsolnia: pszichológusként gondolkodik. Ezenkívül a rendezőnek jó *pedagógusként* meg kell oldania például a társulaton belül összetűzéseket vagy más, személyes problémákat.

Az esetek többségében a rendező az, akinek a fejében – általában még a próbafolyamat elején – az előadásról „összeáll a kép”, fantáziájában az egész előadást „vizualizálja”, azaz képileg is megtervezi, hogy az végül hogyan néz majd ki. Elképzeli a díszletet, a jelmezeket, a fényeffektusokat (de ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy ettől az elképzeléstől a későbbiek folyamán nem térhet el, amennyiben ezt az alkotás megkívánja). Ebben az értelemben a rendező *képzőművész*.

Az előadás egyik alapkövetelménye egy átgondolt és tudatosan „diktált” ritmus és tempó (lásd *A tempóritmus* című fejezetet). Ugyanakkor a hangulati hatás erősítése érdekében a színészi játékot zenével és más hangeffektusokkal is megfestheti a rendező, sőt zenés előadások esetében zenei betéteket, betétdalokat illeszt az előadásba, összességében megkomponálja az előadást. Egy jó zenei érzékkel megáldott rendező a zenét önálló dramaturgiai funkcióval is alkalmazhatja az előadásban. Tehát a rendező bizonyos értelemben *zenész* is.

És még folytathatnám a sort, de semmiképp sem lenne jó, ha ez a számos feltétel elretentő erővel hatna. Alapvető követelmény, hogy a rendezőnek legyen *mondanivalója*, elképzelése az előadásról, tudja, hogy *mit akar*, *miért* akarja azt, és a kívánt hatást *hogyan* kívánja elérni.

Történetünk folytatásában egyelőre a rendező szemszögéből gördítjük tovább az eseményeket, az ő szerepébe helyezkedünk: mi keresünk szöveget, és mi rendezzük az előadást.